

Іван Франко

Украдене щастя

Харків
«Фоліо»
2022

УКРАДЕНЕ ЩАСТЯ

Драма з сільського життя
в 5 діях

ДІЙОВІ ОСОБИ

Микола Задорожний, чоловік, літ 45, невеликого росту, похилий, рухи повільні.

Анна, його жінка, молодиця, літ 25.

Михайло Гурман, жандарм, високий, здоровий мужчина, літ 30.

Олекса Бабич, селянин, літ 40, сусіда Миколи.

Настя, його жінка, літ 35.

Війт, селянин, літ 50.

Шльома, орендар.

Селяни, селянки, парубки і дівчата, музики і т. і.

Діється коло 1870 року в підгірськiм селі Незваничах.

ДІЯ ПЕРША

Нутро сільської хати. Ніч. Надворі чути шум вітру, сніг б'є об вікна. В печі горить огонь, при нім горшки. Анна і Настя пораються коло печі. На лаві, на ослоні, на припічку і на печі дівчата і парубки, одні прядуть, другі мотають пряжу на мотовилах; насеред хати при стільці один парубок плете рукавиці, другий на коливороті крутить шнур.

ЯВА ПЕРША

Парубки, дівчата, Анна і Настя.

Парубки і дівчата (*співають*):

Ой там за горою та за кремінною
Не по правді жиє чоловік з жоною.
Вона йому стелить білу постеленьку,
А він їй готує дротяну нагайку.

Біла постеленька порохом припала,
Дротяна нагайка біле тіло рвала.
Біла постеленька порохом присіла,
Дротяна нагайка кров'ю обкипіла.

Настя (*перериває, махаючи стиркою*). Та тьфу на вас!
Що се ви вигадали такої плаксивої! Мов по покійнику го-
лосять.

1 парубок (*регоchettiється*). Ага, а у вас мурашки по шкірі
забігали.

Настя. Тю на тебе та на твою голову! Ти гадаєш, що я твого
тата жінка, що небіжка ніколи з синців не виходила.

1 парубок. Го-го, мій тато небіжчик усе говорив:

«Як чоловік жінки не б'є, то в ній утроба гниє».

2 парубок. О, твій тато добрий цирулик був. Він і хлопам
умів кров пускати.

1 парубок. І задармо! То также щось варто!

Настя. Та повинні-сте стидатися хоть тут, у тій хаті таке
говорити та співати. Пек, осина! То так якби, не при хаті кажучи,
злого духа при малій дитині згадав. Тут ангели божі літають,
одна хата в цілім селі, де святий супокій, та згода, та лад, та
любів — а ви якесь таке завели, що гидко і в губу брати.

1 дівчина. Та не бійтеся, тітко, ми своєю співанкою
святих ангелів із хати не виполошимо.

Настя. А ти відки се знаєш? А може, якраз виполошите?
Знаєш, як старі люди кажуть: не викликай вовка з лісу. А то
буває таке, що як у злу годину скажеш кому лихе слово, то
воно зараз сповниться. Мої небіжка мамуня розповідали, що
раз один такий...

1 парубок. Та пипоть вам на язик! Ідіть до печі та глядіть,
чи швидко ті вареники будуть, бо далі Микола з міста приїде
та нас понаганяє додому.

Настя. Ади, який швидкий! Не бійся, вареники будуть.
Гляди тільки, щоб ти свою рукавицю доплів. (*Іде до печі.*)

1 дівчина. Ну, кінчим, сестрички, тоту співанку. Вона
дуже красна. А така жалісна, аж плакати хочеться.

Анна (*від печі*). Почекайте-но, як замуж повиходите та на
своїх плечах того добра зазнаєте, то вам ще й не так плакати
захочеться.

Дівчата. От тобі й на! А ви се відки знаєте? Хіба ви сього
зазнали?

Анна. Ну, я не про себе говорю. А втім, що зазнала, то
досить мені знати та Богу.

Дівчата (*хвилю мовчать, потім починають співати*):

Ой мужу ж мій, мужу, не бий мене дуже,
В мене тіло біле, болить мене дуже.

Пусти ж мене, мужу, в вишневий садочок,
Най я собі урву рожевий квіточок,
Урву рожу-квітку та й пушу на воду:
Плини, плини, роже-квітку, аж до мого роду.
Плини, плини, квітку, плини по Дунаю,
Як побачиш мою неньку, приплини до краю.

Настя (*тим часом повиймала вареники, відідила їх, полила їх олієм, посолила і ставить на столі*). Ну, годі вам співати! Кидайте роботу! Вареники на столі! (*Парубки і дівчата покидають роботу і з веселим гамором сідають за стіл і їдять. Настя з Анною коло печі; вона відсипала собі також вареників і сідає на припічку, обернена до столу плечима.*) Ну, кумо, помагай і ти!

Анна (*глядиш до вікна*). Господи, яка там шаруга! Коли б тільки наші де з дороги не збилися!

Настя. Не бійся, їм не першина.

Анна. Не знаю, але мені так чогось лячно, так чогось сумно, як коли б якесь велике нещастя надо мною зависло.

Настя. Та я то, небого, виджу. Цілий день як сама не своя ходиш. Та й уже сама собі міркую, чого би тобі журитися? Живеш, як у Бога за дверми...

Анна. Я?

Настя. Чоловіка маєш доброго, тихого, роботяшого, що трохи не молишся до тебе.

Анна (*зітхає*). Та що то з того!

Настя (*тихіше*). Ага, ти про те, що дітей не маєш. Не бійся, Бог ласкав, будуть іще.

Анна (*махає рукою*). Ей, я не про те!

Настя. А про що ж? Чого тобі ще треба? Що брати тебе на посагу скривдили? Тьфу! Наплюй ти на їх посаг! Їм твоя кривда боком вилізе.

Анна (*кидається мов ужалена*). Йой, кумо! Та хіба я про посаг? І пощо ви мені згадуєте моїх братів? Адже знаєте, що вони мої найтяжчі вороги.

Настя. Знаю, небого, знаю! Наслухалась я про твоє кєрвавє дівування.

Анна (*живо*). Що? Про моє дівування? Що ви про нього знаєте?

Настя (*добродушно*). Все знаю, небого моя, все знаю. Як тебе брати побивали, за наймичку мали, між людей не пускали і вкінці за наймита замуж випхали, ще й на посагу покривдили. Ой, та чи тільки те!..

Анна. Як то? Ще й більше щось знаєте?

Настя (*сміється*). Та ти, кумо, мене не бійся! Кажу тобі, що знаю все, хоч то від нас не близька сторона, аж у другім повіті, а братів твоїх я й на очі не бачила.

Анна. А відки ж ви все те знаєте?

Настя (*сміється*). Через сороки-ворони, любонько! Були вже такі люди, що мені доповіли. Навіть би-сь ніколи не вгадала, хто.

Анна. Певне-сте, десь якусь мою посестру на ярмарку бачили?

Настя. Ой, кумонько! Чи то я так на тих ярмарках часто буваю! Ні, таки до моєї хати сама звістка прийшла, та й то не коли, а вчора.

Анна. Ну, то я вже ніяк не вгадаю, хто то міг бути.

Парубки і дівчата (*встають від їди*). Спасибіг вам, тітко Анно, і вам, тітко Насте, за вечерю!

1 парубок. Господи тобі слава, що ся душа напхала!

Настя (*б'є його стиркою*). Іди, іди ти, негосподарська дитино!

Дівчата. Ну, пора нам додому, а то позамітає дорогу, то не докопаємося вулицею.

2 парубок. Не бійтеся, мої ластівочки! Нас тут хлопців досить, кождий по дві вас на плечі візьме та й додому занесе.

1 дівчина. Овва, які мені силачі. Ще подвигаєтеся та болячки постручуєте!

Збираються, забирають куделі та пряжу і виходять.

Ну, добраніч вам!

Цілюються з Анною, вона світить їм скіпкою до сіней.

Анна. Добраніч, дівчата, добраніч! Та приходіть і завтра, будьте ласкаві! (*Зачиняє за ними двері.*)

ЯВА ДРУГА

Анна і Настя.

Настя. Та було хіба і мені йти.

Анна (*спрятує зо стола*). Ой, посидьте ще троха. У вас хата не сама, а як ваш чоловік буде їхати, то й так попри нашу хату, то почувете. А мені веселіше буде ждати.

Настя (*помагає прятати*). Та воно то так. А все-таки хата рук потребує. Ну, та вже для тебе се зроблю... (*Зупиняється серед хати перед Анною, з мискою в руках.*) Ну, а ти не цікава, від кого я дізналася про твоє дівування?

Анна. Та що мені! Я не вдатна загадки розгадувати.

Настя (*лукаво*). А твоє серце нічого тобі не говорить?

Анна. Серце? А вам що таке? Що воно мені має говорити?

Настя. Ага, а на лиці мінишся! Бліднеш, то знов червонієш! Ну, ну, не лякайся! Я знаю все, від нього самого.

Анна. Схаменіться! Що ви говорите? Від якого нього?

Н а с т я. Від Михайла, а від кого ж би?

А н н а. Від якого Михайла?

Н а с т я. Ей, кумо, та не прикидайся, що нічого не розумієш. Адже ми обі не діти! Михайла Гурмана знаєш, а?

А н н а (*відступає крок взад і хреститься*). Свят, свят, свят! Ви що се, кумо, говорите? Михайло Гурман — так, я зналася з ним, але його давно на світі нема. Він у Боснії згиб.

Н а с т я. Хто се тобі сказав?

А н н а. Я се знаю, брати говорили.

Н а с т я. Еге, то-то й є, що брати!

А н н а. Його мати сама лист мені показувала, плакала.

Н а с т я. Ну, то мусив бути лист фальшивий, бо Михайло живісінький.

А н н а. Кумо, бійтеся Бога, не говоріть сього! Може, вам приснився? Може, дух його вам об'явився?

Н а с т я. Ні, кумо Анно, я тобі кажу: він живісінький. У жандармах служить уже три роки. Десь був у іншій стороні, а тепер його до нас перенесли. Вчора до нас у хату заходив, про тебе розпитувався.

А н н а. Господи, що се таке? Що зо мною діється? Кумо, голубонько! Кажіть, що се вам привиділося, приснилося! Адже ж се... се таке, що здуріти можна! Адже ж я тому Михайлові клялася, присягала, що радше в могилу піду, ніж з ким іншим до шлюбу стану. А тепер!.. Він по мою душу прийшов. Та ні, ні, ви жартуєте, ви тільки так говорите!

Н а с т я. Хрестися, кумо! Чого ти так перелякалась? Тут видима річ, що брати ошукали тебе. Значить, на тобі нема ніякої вини. Він і сам се казав. Він зовсім не винуватив тебе. О, якби ти знала, як він гарно та широко говорив про тебе!

А н н а. Ні, ні, ні! Не говоріть мені нічого! Не хочу чути про нього, не хочу бачити його. (*Ходить по хаті, ламаючи руки.*) Ой Господи! Ой Боже мій, та невже сьому правда? Невже і тут мене одурили, ошукали, мов ката в мішку продали?

Н а с т я. Та успокійся, кумо! Що вже про те говорити, що попало! Най їм за се Бог заплатить.

А н н а (*все ще в нетямі ходить по хаті*). І за що? Пощо? А, знаю, знаю! Вони Михайла боялися, щоб не відібрав від них моєї батьківщини. О, так, так! А сей покірливий, наймит, ще й рад, що що-небудь дістав. Господи, рятуй мене! Не дай одуріти!

Н а с т я (*бере її за плече*). Та отямся-бо, кумо! Що ти торочиш? Чи не гріх тобі? Ти тепер замужня жінка, треба про се все забути.

А н н а (*вдивлюється в неї, по хвилі*). А так, правда ваша! Правда ваша! Забути треба. Хоч би мало серце розірватися, а забути треба. Ой Господи! І як воно досі не трісло? Кілько

я намучилася за ті роки! А тепер гадала, що от-от давні рани перестануть боліти. А тут на тобі! Маєш! Той, що досі був для мене помершим, являється наново. Кумонько, матінко моя! Порадь мені, що маю робити? Дай мені якого зілля, щоби тут, отут перестало боліти!

Н а с т я. Де вже мені, небого, до зілля? Не пораджу я тобі нічого, хіба одно: молися Богу, чень він відверне від тебе се лих.

А н н а. Молилась, кумо, молилась! Товкла чолом о кам'яні сходи при церкві, слізьми плити вмивала — нічого не помагає.

Н а с т я *(надслухує)*. Га, чуєш? Мабуть, дзвінок тельнякає. Певно, наші їдуть.

А н н а *(при вікні)*. Тельнякає! Ледво чути за свистом вітру, а тельнякає. Господи тобі слава, що їдуть! Ходімо зустрічати!

Обидві сквапно одягаються і виходять.

ЯВА ТРЕТЯ

По хвилі входять А н н а, Н а с т я і Б а б и ч, увесь у снігу, з батогом у руках.

Б а б и ч. Дай Боже вечір добрий!

А н н а. Дай Боже здоровля! Так, кажете, мій з вами не їхав?

Б а б и ч. Ні, кумо. Я його ще на солянній жупі лишив. Ще докладав своєї купи дров і щось там почав з війтом перемовлятися, та я не дочікував до кінця та й поїхав за іншими.

А н н а. Бійтеся Бога! Як же ж ви могли його самого лишити в таку страшну негодую?

Б а б и ч. Е, не бійтеся, сам він не буде. Певно, поїхав на Купіння з передільничанами. А наші всі на Радловичі гостинцем їхали. Але він швидко приїде, не бійтеся. Конята у нього добрі.

А н н а. Ой, я чогось боюся. Кажуть, у лісі вовки появились. Ще не дай Боже якого нещастя!

Б а б и ч. Та успокійтеся, кумо! Ще Бог ласкав, відверне від нас лиху пригоду. А Микола не дитина. Він за худобу дбає. Ну, стара, ходімо їхати додому, там десь конята перемерзли.

Н а с т я. Ну, добраніч тобі, кумо. Молися, небого, богу, все добре буде!

Б а б и ч. Добраніч!

А н н а. Оставайтесь з Богом!

Бабич і Настя виходять.

ЯВА ЧЕТВЕРТА

Анна (*сама, одягнена в кожусі і хустині, сідає коло вікна і надслухує*). Не чути! Тільки вітер свище і виє. (*Заламує руки*.) А він жиє, жиє, жиє! Одурили мене, отуманили, загукали, обдерли з усього, з усього! Ні, не хочу про се думати. В мене є чоловік, шлюбний. Я йому присягала і йому додержу віри. (*Надслухує*.) Ах! Ось він їде! Ну, прецінь! Господи тобі слава! (*Виходить*.)

ЯВА П'ЯТА

Микола і Анна.

За сценою чути брязкіт нашійників. По хвилі входить Микола, весь присипаний снігом, в гуні, надітій поверх кожуха, в баранячій кучмі, в рукавицях і з батогом. Він стає насеред хати, виймає батіг із-за ремня і починає обтріпувати сніг, стукаючи при тім об землю чобітьми. Відтак охаючи починає роздягатися.

Микола. Ось тобі і заробок! Ось тобі жий та будь! Ой Господи, і як се я душі не згубив по дорозі, то й сам уже не знаю! Ох, та й утепенився ж я! Та й промерз до самої кости! (*Відсуває вікно і кричить*.) Анно, а коням треба пити дати! Думав напоїти на Купінні, та не мож було!

Анна (*за сценою*). Добре, добре! Я вже й воду зладила.

Микола (*засуває вікно, знімає гуню, потім кожух і вішає їх на жердці*). Ну, заробок, нема що казати! За вісім шісток головою наложи — оплатиться. Цілісінький день роби, двигай, волочися, худобу збавляй, мерзни і мокни, як остатня собака, — і за все те вісім шісток. А прийдеться платити, то й того їм, людоїдам, жаль. І тото би зажерли. Як дають чоловікові той кровавий крейцар, то так і видиш, що їх і за тим колька коле. А бодай вас уже раз людська праця розсадила та розперла, шоби-сте лиш очі повивалювали, нелюди погані! (*Сідає кінець стола і починає стягати чоботи*.) От іще бідонька моя! (*Кричить*.) Жінко, гей, жінко! Анно! Де ти там?

Анна (*входить*). Ти мене кликав?

Микола. Таже кликав. Ну що, коні пили?

Анна. Ще й як. Так, біднята, перемерзли, мов риби тряслися. Бідна худібка! Я їм трохи сировиці до води долила, випили по дві коновці.

Микола. А їсти мають там що?

Анна. Ну, та вже я не спустилась на тебе, поки ти їм даси. Мають по гарцеві вівса, та й січки я нарізала у заступника на машині, ну, та й сіна поза драбину понапихала. Ба, та чого ти так запізнився?

Микола. Ет, волиш не питати. От ходи та поможи мені чоботи стягнути. Ади, позамерзали як костюмахи, та боюсь, щоб ноги не повідморожувати.

Анна. Пек-запек! Що ти говориш? Ще би нам лиш того бракувало! *(Бере за чобіт, тягне, та, заглянувши Миколі в лице, опускає ногу, відступає на крок узад і хреститься.)* Свят, свят, свят! Миколо! А тобі що такого? Ти весь у крові!

Микола. Я?

Анна. Бійся Бога! А се що таке? Чи бійка де була? Чи, може, ти скалічився де?

Микола. Та ні, ні, не бійся!

Анна *(кидається до нього і розпинає лейбик)*. Та почекай лишень! Господи, сорочку покровавив! Ну, що се таке з тобою сталося, Миколо?

Микола. Та то наш війтонько гідний та поважний.

Анна. Що? Бив тебе?

Микола. Та певно, що не гладив. *(Гримає кулаком об стіл.)* Але я йому не подарую! Я на нім своєї кривди пошукаю!

Анна. Ба, та що таке межі вами зайшло? За що?

Микола. Питай ти мене, а я тебе буду. За нізашо! З доброго дива мене вчепився, бодай його той учепився, що в болоті сидить.

Анна *(все ще оглядає його)*. Та не клени, Миколо, не гніви Бога! Ой Господи, та з тебе тут кварта крові зійшла! От іще недоля моя! Давай я обмию. Десь тут іще тепла вода лишилася. *(Іде до печі.)*

Микола *(кричить)*. Ні, не треба! Я його до суду завдам! Я завтра, ось так як є, до самого пана судії піду. Най пани побачать! Не мий!

Анна *(наливає в миску води і наближається)*. Іди, іди, бідна ти голово! Не роби з себе сміховище людське! Війтові нічого не зробиш, тільки з себе сміх зробиш.

Микола. Як то нічого не зроблю? То цісарське право дозволяє отак над людьми збиткуватися? Як він віт і підприємець від довозу дров на жупу, то йому вільно з чоловіка й душу вигнати?

Анна. Ти, певно, знов поліна продавав?

Микола. Ну, та певно, що мусив продати. Бійся Бога, чоловік намучився в лісі, намерзся, як собака, крейцарика при душі не має, а треба прецінь чимось душу підкріпити.

Анна. Ей, Миколо, Миколо! Кілько разів я тобі говорила: радше притерпи, а не роби сього! А тепер ще до суду хочеш іти! Адже віт тебе за таке до арешту борше запакує, ніж ти його!

Микола *(глядить на неї з острахом)*. Агій, жінко! Та се ти правду кажеш! А мені се і в голову не прийшло. Ну, на, мий.

Анна (*миє його*). Я би не знати що за се дала, що ти не тільки поліна продав, а ще й сам вїтові якесь згїрдне слово сказав.

Микола. Я? Та скари ж то мене Господи, що ні! Вчепився мене, що латер неповний. Я, як звичайно, остатній накладав, а він до мене. Вже там хтось мусив мене прискаржити, що я пару тих дурних полін продав.

Анна. А може, він і сам видів?

Микола. А дїдько його знає, може, й видів. Досить, що він до мене. «Я тобі, — каже, — не заплачу, поки латер не буде цілий». А я кажу: «Який був у лісі, такий тут є». А він мені каже: «Брешеш, ти п'ять полін продав». А я йому кажу: «Як продав, то не сам продав. І інші продають». А він до мене пристав: «Хто продає?» Та й хто, та й хто? Що я мав йому казати? По правді, чоловік нічого не бачив, а так на першого-ліпшого говорити соромно. От я возьми та й скажи йому: «Та й ви самі, доки-сте не були підприємцем, то-сте продавали». Не встиг я йому се сказати, а він як не кинеться на мене, як не почне гаратати мене палицею! Та через голову, та куди попало. То вже я й нестямився, коли, і хто, і як мене відборонив та на сани посадив.

Анна (*хитає головою*). Я так і думала, що ти щось таке мусив лягнути. Вїт не такий чоловік, аби когось задармо вчепився.

Микола (*гїрко*). О, та певно. У тебе кождий чесний, кождий розумний, коби тільки не твій чоловік.

Анна. Я тобі чести не уймаю, але полін не треба було продавати.

Микола. А мерзнути та о голоді бути треба!

Анна. Було собі з дому взяти пару крейцарів на горівку, коли вже без неї не можеш обїїтися. Адже ж ми вже не такі остатні.

Микола. От таке! На заробок їхати і ще гроші з дому брати!

Анна. Ну, коли так, то маєш заробок, якого-сь хотів. (*Застелює стіл і заходитьсь давати вечерю.*) Ну, але де ж ти так довго барився?

Микола (*гнівно*). А тобі що до того? Не твоє діло! Коли я тобі такий нелюбий, то не питайся мене ні про що!

Анна (*ставить миски на стіл*). Ну, коли так будеш зо мною говорити, то певно любіший не будеш.

Мовчанка. Микола тарабанить пальцями по вікні, Анна заставляє вечерю. Микола обертається і починає мовчки їсти. Втім чути стукання до вікна.

Анна здригається, Микола випускає ложку з рук.

Анна. Свят, свят, свят! А се що таке?

Микола. Хтось до вікна стукає! В таку пізню годину, в таку негоду — ой, може, яке нещастя!

З М І С Т

Іван Живий, Невідомий. <i>Богдан Тихолоз</i>	3
Украдене щастя (<i>Драма</i>)	27
Мойсей (<i>Поема</i>)	76
Із книги «З ВЕРШИН І НИЗИН» (<i>Львів, 1887; 2-е вид., Львів, 1893</i>)	119
Із розділу «De profundis»	119
Гімн. (<i>Замість пролога</i>)	119
Із циклу «Веснянки»	120
«Гримить! Благодатна пора наступає...»	120
«Гріє сонечко!..»	120
«Земле, моя всеплодющая мати...»	121
«Не забудь, не забудь...»	121
Vivere memento!	122
Із циклу «Нічні думи»	123
«Ночі безмірні, ночі безсонні...»	123
«Догорають поліна в печі...»	124
«Не покидай мене, пекучий болю...»	124
«Місяцю-князю!..»	125
Із циклу «Думи пролетарія»	126
Semper idem!	126
Пояснення слів	127
Коментарі Богдана Тихолоза	141